

Nikodém Géza
Dallamírási feladatok fokozatosan bővülő hangkészlettel,
sok közös énekléssel és alkotással

2. rész¹

A tanulmány első részében tett ígéretnek megfelelően a folytatásban a fokozatosan bővülő hangkészletű diktandók azon típusáról lesz szó egy konkrét példa segítségével, amelyben a kreativitásnak az eddig bemutatott gyakorlatokhoz képest jelentősebb szerep juthat. Ennél a feladattípusnál a soron következő nehézségi ill. „sűrűségi” szint hangjait a növendékeknek maguknak kell kitalálniuk, megsejteniük.

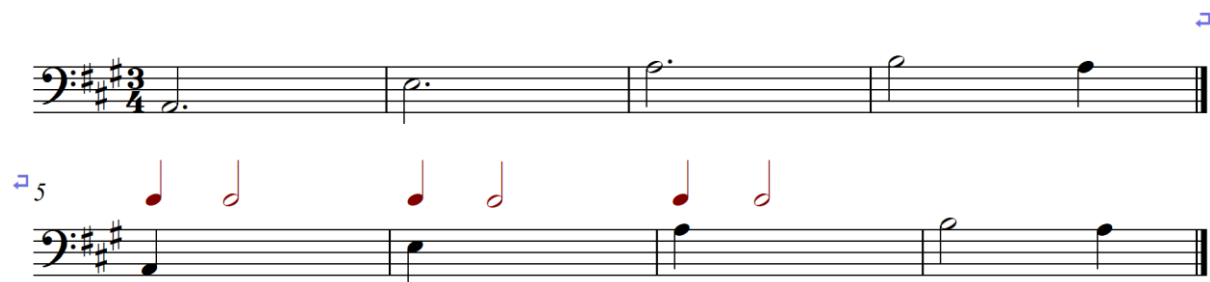
A munkafolyamat során „az egyes változatok diktálása előtt felírjuk a vonalrendszer fölé a leendő változat ritmusát és megkérjük a gyerekeket, hogy az addig még ellátatlan ritmusértékekhez próbáljanak meg kontextusba illő dallamhangokat kitalálni. Ezt a munkafolyamatot a basszus szólam és időnként szükség esetén a már helyére került, csak esetleg lerövidülő dallamhangok megszólaltatásával szoktam megtámogatni.”²

A soron következő variáns ritmusának „spoilerezése” alapvetően kettős célt szolgál. Elsősorban azért van erre szükség, mert a legtöbbször számára ilyesfajta segítségnyújtás nélkül túlságosan megfoghatatlan lenne ez a feladat. Másrészt viszont a komoly improvizációs képességekkel megáldott csoporttagok miatt sem árt ez a „segítség” ill. felőlük nézve ez a korlátozás, hogy mederben tartsuk a lehetőségeket és ne kalandozzunk túlságosan messzire a szerzői szándéktól vagy netán az adott korstílus sajátosságaitól.

Példaként egy H. Purcell idézet feldolgozását mutatnám be, amelyet a szerző John Crowne: *The Married Beau* c. vígjátékának kísérőzenéjeként komponált és amelyet Dobszay László: *A hangok világa VI.*³ kötetéből ismerhetünk sokan.

Az első, legradikálisabban leegyszerűsített változatot valamilyen metódus szerint rögzítjük, majd az imént leírtaknak megfelelően a következő változatra történő rávezetés céljából ellátjuk ritmikai javaslatokkal, gondosan jelezve az ötvonalas kottaképen azt is, hogy milyen értékre rövidülnek majd a hangindítás tekintetében már eddig is a helyükön található hangok.

1.

Természetesen az összes egyéni javaslatot meghallgatjuk, lehetőleg közösen meg is szólaltatjuk, majd a táblán is megjelenítjük.

Amint arról korábban már írtam, az „ilyen típusú feladatoknál szerintem érdemes az alapvetően fekete színű filccel vagy fehér színű krétával megjelenített kottakép mellé különféle

¹ 2024.04.13-án Debrecenben a Bárdos Szimpóziumon elhangzott előadás második részének írott változata. Az előadás első részének írott változata a Parlando Zenepedagógiai Folyóirat 2025/4. számában jelent meg.

(Nikodém Géza: *Dallamírási feladatok fokozatosan bővülő hangkészlettel, sok közös énekléssel és alkotással, első rész*, online elérhetősége: https://www.parlando.hu/2025/2025-4/Nikodem_Geza.pdf)

² I. m., 7.

³ H. Purcell: *Hornpipe (The Married Beau)*, L. Dobszay László: *A hangok világa VI.*, Zeneműkiadó Budapest, 15., 1-4. ütemek. (A tankönyvi változathoz képest kissé módosított kottakép alapján. Erről l. még alább.)

egyéb színekkel felvázolni a táblára az egyes variánsokat (ha nagyon belelik a vonalrendszer, akkor ... betűkottákat is alkalmazva az ötvonalas rendszer fölött), majd ezeket egyesével közösen áténekelni, ezt követően pedig oly módon összeénekelni, hogy ki-ki a saját variánsát vagy egy más által kitalált, de neki tetsző variánst énekel a kérdéses hely(eke)n. Aztán lehet izgulni, hogy vajon kinek sikerül kitalálnia ill. mások ötletei alapján kiválasztania a szerző gondolatát.”⁴

Ezt követően ha valamelyik csoporttag részéről elhangzott már a tanár által tervezett, a redukció adott fokának megfelelő, reménység szerint a szerző által megálmodott zenei anyag megközelítésére leginkább alkalmas változat, akkor ezt hallás alapján felismertetjük, majd közös énekléssel átismételjük, ezt követően pedig rögzítjük.

Amennyiben nem szólalt meg a tervezett variáns, úgy elsőként jelezhetjük, hogy még keresnünk kell a továbblépéshez szükséges változatot. Esetleg utalhatunk is rá, hogy melyik hang(ok) helyett lehetne pl. kicsit lejjebb vagy feljebb keresgélni a megoldást. Ha netán ez sem vezet célra, (nem nagyon szokott ilyen előfordulni), akkor diktálás alapján szólaltatjuk meg és írjuk le a továbblépéshez szükséges dallamváltozatot.

Az alábbiakban az egyes sorszámok alatt a felső sorokban az előző változat ritmikai javaslatai alapján megszólaltatandó megoldást, az alsó sorokban pedig az ehhez kapcsolódó újabb ritmikai javaslatokat láthatjuk, továbbra is jelezve az ötvonalas kottaképen azt, hogy milyen értékűre rövidülnek majd a hangindítás tekintetében már eddig is a helyükön található hangok.

2.

3.

4.

⁴ Nikodém, I. m., 7-8.

5.

5

6.

5

7.

5

Ezt követően kialakul a zeneszerző által megálmodott dallam, vagy legalábbis annak az a változata, amelyet egy-egy adott forrás vagy kottakiadás alapján ismerhetünk:

Konkréten ennek a feladatnak ennél a részénél meg szoktam kérdezni, hogy vajon milyen előjegyzéssel és milyen hangnemben értelmezve kellene/lehetne megszólaltatni ugyanezt a dallamot, ha a basszuskulcsot violinkulcsra cserélnénk? A legegyszerűbb megoldásra hamar rájönnek, de természetesen mindig akadnak olyanok is, akik az F-dúr mellett említést tesznek a Fis-dúr hangnemről is. A szükségesnek látszó oktávtörések átbeszélése és megfelelő tempóválasztás után a dallamot ebben a hangnemben/ezekben a hangnemekben is megszólaltathatjuk, szolmizálva, hangnevekkal vagy akár hangszerekkel is:

(Amennyiben Lázár Ervin kedves mesefigurája, „Aromo, a fékezhetetlen agyvelejű nyúl” vagy valamelyik közeli rokona is jelen van az órán és javaslatot tesz rá, saját felelősségre a Fesz-dúrral is megpróbálkozhat...)

A tétel eredeti hangneme F-dúr, amit a feldolgozás során azért cseréltem le az azonos vonalrendszeri helyekkel lejegyezhető basszuskulcs szerinti A-dúr hangnemre, hogy abszolút magasságban tudjuk feldolgozni a kiválasztott zenei anyagot.

Az alábbi kottaképen a vonóskar szólamait láthatjuk. (Zeneiskolai körülmények között optimális módon a brácsa szólam előadható hegedűn is.)

Az iménti kottaképen látható első hegedű szólam két helyen is eltér a fentebb hivatkozott tankönyvben található változathoz képest.⁵ Egyrészt a dallam kezdetén dó-szó hangközugrás látható a tankönyvi mi-szó hangközugráshoz képest, másrészt a záróütem előtt nyolcad+tizenhatodpár („daktilus”) látható a tankönyvben mutatkozó és egyébként az első és a második ütem végén mindkét változat szerint megfigyelhető tizenhatodpár+nyolcad („anapesztus”) ritmusképlet helyett. Emellett a basszusban is található néhány hang eltérés.

Az alábbi kottaképen a tankönyvi változat látható, barna színnel jelölve az eltéréseket a feldolgozott anyaghoz képest.

Nem érzem magam arra hivatottnak, hogy eldöntsem, melyik változat számít hitelesebbnek. Olyan egyszerű megfontolásból döntöttem az általam kiválasztott, online is elérhető kiadás kottaképe⁶ alapján feldolgozott változat mellett, hogy ehhez találtam olyan felvételt⁷, amelyet

⁵ L. 3. lábjegyzet.

⁶ H. Purcell: *The Married Beau* (Z.603), Canberra Baroque, 2021, közreadó: Peter Young.

Online elérhetősége:

https://ks15.imslp.org/files/imglnks/usimg/8/85/IMSLP707139-PMLP1129213-The_Married_Beau.pdf

(Utolsó letöltés dátuma: 2025.10.04.)

⁷ Purcell: *Complete Theatre Ayres*, Hyperion Records, 1995, *The Parley of Instruments*, dir.: Roy Goodman.

Online elérhetősége:

https://www.youtube.com/watch?v=AmbwdzvRvNU&list=RDAmbwdzvRvNU&start_radio=1

(Utolsó letöltés dátuma: 2025.10.04.)

szívesen megmutattam tanítványaimnak. (A felvétel meghallgatása kapcsán persze azt is érdemes szóba hozni, hogy egy historikus együttes előadásában miért „E-dúrban” szól egy F-dúrban lejegyzett tétel.)

További pedagógiai haszna lehet ennek a kétféle változatnak az, hogy a gyakorlatsor végén fellapozva a tankönyvünket akár még egy „különbségkereső játékot” is kezdeményezhetünk. Egyrészt összevethetjük a leírt dallamot a tankönyvi változattal, másrészt zongorán vagy felvételen megszólaltatott hangzó anyag segítségével megállapíthatjuk a basszus szólam harmadik ütemében mutatkozó eltérést. Mindezt tesszük természetesen a tankönyvíró iránti legnagyobb tisztelettel, megemlítve, hogy itt nem okvetlenül az egyik vagy a másik kottakép helyes vagy éppen hibás voltáról van szó, hanem arról, hogy egy-egy kompozíció időnként akár többféle változatban is fennmaradhatott.⁸

Azt gondolom, hogy ilyesfajta gyakorlatsorokat bármelyik kolléga képes készíteni egy-egy zeneirodalmi idézet alapján. Előadásommal és annak írott változatával elsősorban bátorítani szerettem volna mindazokat, akik hozzám hasonlóan sokat törték a fejüket azon, hogy miként lehetne élményszerű, zenei érzetek sokaságával átítatott, a zenei fantáziát is megmozgató és minél többek számára hasznos módon megélni a dallamírási feladatokra szánt percek.

⁸ Ezzel együtt az is előfordulhat, hogy pl. erre a kottaképre is érvényes lehet Dobszay tanár úr szabadkozása, amelyet *A hangok világa* tankönyvsorozathoz kiadott *Útmutató* első kötetének az elején olvashatunk:

„Mindjárt kezdetül tanártársaink elnéző jóindulatát kell kérnünk. Magunk érezzük legjobban, mennyire nem hibátlan e tankönyv, mennyire tévedhettünk elrendezésben, válogatásban, sorrendben, arányokban, sőt alapvető elképzelésünkben is; hogy az esetleges leírási s technikai hibákról ne is szóljunk.”

(Dobszay László: *Útmutató A hangok világa I.* szolfézs-könyv tanításához, Editio Musica Budapest, 1966, 3. Dobszay László: *Útmutató A hangok világa tanításához I-VI.*, szerk.: Stachó László, Editio Musica Budapest, 2019, 11.)

De még ha így is volna, ez akkor sem von le semmit az adott tankönyv és pláne az egész tankönyvsorozat alapját képező koncepció értékéből.